

Г Л А С

CDXXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 32

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVI

CLASSE DES SCIENCES SOCIALES

Nº 32

Reçu à la X séance de la Classe des Sciences sociales le 13. décembre 2016

Rédacteur
DANILO BASTA
Membre de l'Académie

BEOGRAD
2016

Г Л А С

CDXXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 32

Примљено на X скупу Одељења друштвених наука
13. децембра 2016. године

У р е д н и к
академик
ДАНИЛО БАСТА

БЕОГРАД
2016

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнез Михаилова 35, Београд

Технички уредник
Мира Зебић

Лектор и коректор
Весна Шубић

Тираж
300 примерака

Штампа
ЈП Службени гласник

САДРЖАЈ

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

Бернд Рабел – Немачка између Истока и Запада	1
Bernd Rabehl – Germany between East and West	20
Бернд Рабел јосић САНУ	21
Коста Чавошки – Реквијем републиканском духу слободе	25
Kosta Čavoški – The Requiem to Republican Spirit of Freedom	49
Слободан Самарџић – Евројска унија – од добровољној савеза до „добре империје“	51
Slobodan Samardžić – European Union – from the voluntary Union to “Benevolent Empire”	69
Илија Марић – Прва наша послератна критика класика марксизма	71
Ilija Marić – Our first Post-war Critique of the Classics of Marxism	98
Рајко Буквић – Пољопривреда Србије: сто година модернизацијских напора	99
Rajko Bukvić – Agriculture of Serbia: One hundred years of modernization efforts	166
Слободан Антонић – Сујеркласа	167
Slobodan Antić – Superclass	188
Часлав Д. Копривица – Шта је тајна? Размишљања платоновске и просветитељске конфигурације тајанствености	189
Chaslav D. Koprivitsa – What is a Secret? Considerations of Platonic mystery and Enlightenment’s Configurations of Secrecy	222

ПРИЛОГ

О зборнику <i>Мојуће стpаићеије развоја Србије</i>	225
Часлав Оцић, <i>Будућносћ Србије: фундирање стpаићеіолоіије</i>	225–236
Драган Станић, <i>Пледоаје за развој срјске стpаићеіолоіије: іроблем језичке кулћуре и енциклоіедисћике</i>	236–244
Драган Шкорић, <i>Прилоі изрази стpаићеије развоја села и іољойивреде Србије</i>	245–247
Владан Ђорђевић, <i>Будућносћ іриіада онима коіи се за њу іриіремају</i>	247–249
Вера Дондур, <i>Залоі за будућносћ</i>	249–250
Радивоје Митровић, <i>Куда (и како) ііреба (и може) да иде Србија?</i>	250–252
Слободан Антонић, <i>Наука је рекла своје, на реду су іоіііиичари</i>	252–255
Рајко Кузмановић, <i>Ујединіиі инііелекћуалне снаіе</i>	252–257
Рајко Томаш, <i>Моју ли мале земље имаіи власћиіііе стpаићеије развоја у условима ілобализма</i>	257–263

IN MEMORIAM

Панајоііис Г. Харіііос – Παναγιώτης Χάρііос (1946–2014) (Часлав Оцић)	265
--	-----

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

СЛОБОДАН АНТОНИЋ*

СУПЕРКЛАСА

Сажетак. – „Суперкласа“ је ознака за највишу, глобалну (транснационалну) класу данашњег светског капиталистичког система. У првом делу рада објашњавају се теоријски корени разликовања класе и елите у социологији, као и концепције о транснационалним класама и глобалним елитама. У другом делу рада даје се преглед неких података и истраживања који оправдавају концепције суперкласе и супер-елите. Аутор закључује да је потребно разликовати суперкласу, као поседника и корисника светско-системског монопола, и супер-елиту, која је активно језгро те класе, те обезбеђује легитимацију и очување система. Социолози не треба да се боје стигме „теорије завере“, када претпостављају постојање координације у средишту суперкласе, мада и даље у социологији одређени методолошки и истраживачки проблеми потврде постојања те координације нису решени.

Кључне речи: суперкласа, супер-елита, теорија стратификације, моћ, неједнакост, светски капиталистички систем.

---

* Редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Одељење за социологију; santonics@eunet.rs. Овај чланак један је од мојих учинака рада на пројекту бр. 179035, који се изводи на Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, уз подршку Министарства просвете и науке Републике Србије.

УВОД

Суиеркласа (Superclass) наслов је књиге Дејвида Роткопфа (David Rothkopf), објављене 2009. године, у којој се тврди да је на друштвеном врху света елита од шест хиљада људи (Rothkopf, 2009: 31). Роткопф није научник или професор, већ истакнути амерички публициста, један од уредника часописа *Foreign Policy* и коментатор актуелних политичких дешавања у САД за тамошње велике медије, попут Си-Ен-Ена (CNN, 2016). Његов приступ, дакле, није у академском смислу истраживачки, већ више импресионистички, искуствен – у смислу индивидуалног утиска једног од „зналаца“ и „врховних опслужилаца“ система: шта се „на врху“ система заправо дешава.

Роткопф у тој књизи тврди да се, са убрзањем глобализације – тј. са сломом СССР (1989–1991) и успостављањем светске доминације САД и њихових савезника, као и са рушењем свих препрека за западни капитал – образовала глобална *велекласа* (superclass). Неких шест хиљада људи су, почетком 21. века, захваљујући ванредно унапређеним средствима саобраћаја и општења, образовали већ прилично кохерентну, *иланетшарну елиџу*. Та елита, по први пут у светској историји, повезана је и све више умрежена. Њени припадници су у честим социјалним контактима, не само приликом годишњих састанака у Давосу – где се од 1971. године организује скуп најутицајнијих светских политичара и економиста, Светски економски форум (World Economic Forum) – већ и приликом посета великим спортским догађајима (тениским турнирима или олимпијадама). Они долећу својим скупим авионима (Gulfstream), који су најчешће корпорацијско власништво, али чије је коришћење статусни симбол припадности социјалном врху (25–27). Суперкласу чине најбогатији и политички најмоћнији људи света – први перманентно, а други околинално: долазећи на положаје и одлазећи с њих. Оно што им је заједничко јесте глобални утицај (31).

Требало би рећи да је основна метода аутора ове књиге *илустративно-индуктивна*. Он даје низ примера којима илуструје своје тезе, не хајући за уобичајене академске узусе искуствених истраживања. Но, Роткопфово сликовито приповедање – рецимо, како корпорације „купују“ политичаре („спонзорством“ или чак директном корупцијом: 3–7, 9–10, 16–20, 85–86, 266–276, итд.), делују на читаоца тако да он стиче утисак како су се неки светско-историјски процеси, после слома СССР, знатно убрзали: концентрација богатства у све мање руку, слабљење националних држава, малаксавање демократија (опадање утицаја гласача на кључне одлуке), неограничено господство поседника капитала свуда у свету („чувајмо инвеститоре“), итд. Тако смо, Роткопф сматра, данас сведоци истинског стварања *свејске* (планетарне), суперкласе или глобалне елите.

Мешање појмова *класа* и *елиита* на социолога не оставља добар утисак. То су две кључне категорије двеју традиционално супарничких стратификационих теорија – *теорије класе* и *теорије елиите*. Код *теорије класе* нагласак је на *бојатисћиву* које врх друштвене хијерархије обезбеђује, било у производном односу (Маркс), било на тржишту (Вебер). Код теорије елите пак нагласак је на *ућицају* који врх друштвене хијерархије обезбеђује захваљујући *изузетним способностима* (Парето), *функционалној важности* и *уверљивој йричи* (Моска), *бољој оранизацији* (Михелс), *йобеди у йтакмичењу са суйарничким йруйацијама* (Шумпетер), итд.

Теорија елита је деценијама (од 1920. до данас) у социологији била супарничка теорији класа. Између те две теорије, као и између неких других теорија у савременој социологији, постојало је, и постоји, такмичење: једна теорија покушава да надвлада другу, да присвоји неки њен део, или чак да је у целини прогута.

Отуда, мешање појмова *класа* и *елиита*, поготово од стране лаика (онога који није социолог), у академској социологији изазива, у најмању руку, подозрење – нарочито уколико је праћено коришћењем „илустративне методе“ у аргументацији, као и „публицистичке“ наратије (као код Роткопфа). Ипак, аутор *Сујеркласе* био је на трагу важног теоријског питања – да ли је на светском врху класа или елита? Роткопф инсистира да припадници „суперкласе“ не доносе колективне одлуке, немају заједнички план управљања светом, нити колективно владају планетом – што би све, у строгом социолошком смислу, биле одлике елите.

Његова књига се, заправо, надовезује на књигу америчког економисте Џефа Фоа (Jeff Faux) *Глобални класни рат* (*The Global Class War*, 2006) у којој Фо тврди да процесом глобализације – схваћеним као доминација капитала над јефтиним радом – води „партија Давоса“ (Party of Davos). Америчку елиту, сматра Фо, која безобзирно дезиндустријализује САД и обара цену америчке радне снаге, управо чине чланови „партије Давоса“. „Клинтон је био више давошанин, него демократа“, вели Фо („Clinton was more Davos than Democrat“; Faux, 2006). Роткопф, међутим, мисли да Фо претерује, и да су чланови „суперкласе“, истина, свесни да су на врху и да су другачији, али да не иду даље од социјалног умрежавања, које им омогућава размену информација и лакше склапање послова (18–19). Они нису организована олигархија, јер би се сваки заверенички елемент, тврди Роткопф, брзо сазнао.

Но ни Фо није мислио да је „партија Давоса“ права организација, која сваког јануара држи конгрес у нареченој швајцарској вароши, којом приликом се прави програм и бира руководство. Сусрети у Давосу су, и за Фоа, врста социјалног догађаја глобалне *ујрављачке класе* (ruling class) током ког се размењују идеје и информације, а одакле се учесници враћају „с већим изгледима да ће на њихов телефонски позив одговорити они који су за степен изнад на

глобалној хијерархији“ (Faux, 2006). Но док Роткопф заузима неутралан став према глобалној елити из Давоса, Фо је према њој критичан, видећи је као похлепну и безобзирну.

Ипак, ни Роткопф ни Фо нису освестили шта, са социолошког становишта, значи рећи да се на светском врху налази *суйеркласа*, а шта *суйер-елиија*. Оба термина су корисни за опис савременог светског система и могућа допуна социолошком категоријалном апарату. Сам термин „суперкласа“ може се прихватити као антипод социолошки већ сасвим уобичајеном појму „поткласа“ (underclass; видети: Антонић, 2009) – између којих се налазе уобичајене социолошке класе. Свакако би требало испитати јесу ли овај појам, али и појам супер-елите, као ознака за врх глобалне социјалне пирамиде плодни за социологију као научну дисциплину? И који од њих адекватније изражава реалност?

То и јесте тема овог рада.

СОЦИОЛОШКА ПОЗАДИНА КОНЦЕПЦИЈЕ О „СУПЕРКЛАСИ“

Основна разлика између теорије класе и теорије елите јесте у томе како групација на врху влада друштвом. *Теорија класе* каже да је моћ групације на врху структурална: она не мора нешто нарочито да чини – *систем* јој је једноставно „наместио“ да она буде „добитник“. *Теорија елије* пак вели да групација на врху мора да буде активно повезана, самосвесна („аристократска“) и непрестано у политичкој и друштвеној офанзиви „доказивања“ како би задржала позицију на врху и обезбедила да систем заиста ради за њу.

У социологији се обично Маркс узима као најбољи представник теорије класе. По Марксу, систем детерминише понашање капиталиста, обезбеђујући им добитак ако следе логику система, али и гурајући их у пропаст ако искоче из њега. Чувен је Марксов пример „доброг капиталисте“, доброхотног према радницима: даје им високу плату, скраћује радно време, гради куће и школе... Али, такав капиталиста је, због тога, мање конкурентан на тржишту; његова роба ће за тај трошак бити скупља, па ће „добри капиталиста“ убрзо да пропадне. Јер, логика капиталистичког система тера капиталисту да се понаша на тачно одређен начин: „То и не зависи од добре или рђаве воље појединог капиталисте“, каже Маркс. „Слободна конкуренција чини да унутрашњи закони капиталистичке производње важе за појединачног капиталисту као спољашњи принудни закон“ (Маркс, 1973: 242). Но, уколико следи интенције система, капиталиста ће имати успеха, јер је он у том систему сигуран добитник.

Осим економског, и политички систем, по Марксу, ради за капиталисте. „Модерна државна власт само је одбор који управља општим пословима целе буржоаске класе“ (Маркс и Енгелс, 1948: 19). Заправо, како систем на свим

нивоима ради за капиталисте, они практично немају потребу за нарочитом „закулисом“ или „завером“ против остатка друштва. Довољно је да чувају тај основни економско-социјални механизам и омогуће му да ради. И он ће посао да обави за њих.

За Маркса, заправо, они који морају да раде у потаји, да пажљиво планирају сваки корак, па и да кују заверу, јесу *противници* система. Тако, док је систем *природна* друштвеност, производ спонтаног („природног“) развитка, његово рушење и успостављање новог система производ је деловања ума – јединственог споја сазнајног и материјалног субјекта историје (удруживања интелигенције и пролетаријата). Дакле, нису капиталисти активни завереници. Напротив, активни завереници су *револуционари*, они који хоће да збаце капиталистички систем.

Теорија елите, међутим, има другачију перспективу. Свака елита носилац је вредности садржаних у нарочитој култури припадника елите или њиховим друштвено потребним способностима (ратна вештина у ратничким друштвима, вештина морепловства у трговачким, итд; Моска, 1969: 573). Али, оно по чему се елита генерално одваја од масе јесте њена *боља организација*, боља повезаност и усклађеност у деловању. Тако, иако малобројнији, припадници елите могу да владају многољудном масом, учинивши да им се она *добровољно* покорава деценијама, па и столећима (Mosca, 1939: 50).

Из угла теорије елите, дакле, никакав систем не ради за њу. Напротив, елита мора активно, посредством „управљачког строја“ (*una macchina governativa*), да држи масу под контролом и да доказује своју посебност и способност. Та способност чак може бити пре заснована на причи (Москина „политичка формула“; *la formula politica*; Mosca, 1939: 70), него што су предности елите стварне. Но, и способност да се у неку причу маса *убеди* такође је способност.

Маса има снажну потребу да је неко води, а управо такву потребу задовољава способна елита. „Вође у политици, уметности, науци“, каже теоретичарка елите Сузан Келер, „морају да људима пруже осећај правца кретања. Они тешко могу да одреде тај правац ако за њега питају оне који од њих очекују вођство. Елита и маса морају да прихвате начело неједнакости у надареностима и одговорностима, без подлегања слугерањској зависности и равнодушности“ (Keller, 1963: 270). Дакле, елита је ту да води; и докле год она то чини – макар и не била нарочито успешна – маса је склона да је следи, будући да инстинктивно подржава *вођство*.

Ваља рећи да је, бар када је социологија у питању, све до деведесетих година 20. века класна теорија предњачила у односу на теорију елита. Социолошкиња Ева Ециони-Халеви износи неколико разлога за то (Etzioni-Halevy, 1993: 24–28). Њен најупечатљивији разлог је да су углед и значај оснивача класне теорије (Маркс и Вебер) за социологе били уверљивији него престиж утемељивача теорије елита (Парето и Моска).

Ипак, током педесетих и шездесетих година 20. века у САД долази до озбиљних покушаја да се америчко друштво прикаже као поље деловања координисане, па и завереничке елите. С једним таквим настојањем упознајемо се читајући књигу Рајта Милса *Елитна моћ* (1956; срп. прев. Милс, 1964). Милс се упустио у истраживање америчке елите након што је описао радничку (Mills, 1948) и средњу класу (Mills, 1951). Како Милс тврди, чланови елите у САД заузимају командне позиције у трима крупним институционалним хијерархијама: привреди, политици и војсци, где задобијају новац, власт и престиж. Привредом САД доминира 200–300 џиновских корпорација, политичким поретком доминира централизована извршна власт, а војска је највећа и најскупља владина установа.

Дакле, за Милса у САД не постоји на једној страни привреда, а на другој политички поредак. Оно што постоји јесте *политичка привреда* повезана с похлепним и агресивним војним установама. На њеном челу налази се узајамно повезан директоријум елите. Њени чланови су компактна социјално и психолошки јединствена целина (премда су подељени по кликама). Код њих Милс препознаје елементе самосвести и координисања, формалног и неформалног, приликом доношења најважнијих одлука. Ипак, та координација није стабилна, тотална и трајна, мада је данас има више него јуче. Оно што одликује амерички систем, каже Милс, јесте то да је у њему власт све моћнија, да су све јаче институције поретка у односу на друштво, а тиме и сама елита. Својство елите, које је уочио Милс, било је и лако прелажење с једних на друге врхунске положаје, у све три хијерархије.

Истовремено, други амерички социолог, Флојд Хантер, покушаће да искуственим истраживањем, спроведеним у Атланти (држава Џорџија), утврди која је елита доминантна (Hunter, 1953). Анкетирањем познавалаца градских прилика долази до листе од 40 најмоћнијих људи у граду; с те листе успео је да интервјуише њих 27. Питао их је да ли се познају, друже и пословно контактирају. Открио је да се већина њих познаје, да су дванаесторо међу њима пријатељи, да су узајамни чланови у управним одборима итд. Закључио је да је реч о јасној елитној групи – пре свега бизнисмена – која у Атланти доноси најважније одлуке.

Хантеров налаз, дакле, био је да Атлантом влада кохезивна, самосвесна и у неку руку чак завереничка елита бизнисмена. Политичаре контролише економска елита, која је најмоћнија и бави се свим важнијим питањима – од односа између града и државе, до локалних проблема урбаног развоја. Економска моћ привлачи политичку и друштвену моћ, те се моћ усредсређује у рукама малобројне елите. Хантер је закључио да је то образац деловања елите и у целим Сједињеним Државама.

Хантерово истраживање оспорио је Роберт Дал (Dahl, 1961). Он сматра да Хантер није доказао да америчким градом, а камоли Америком, влада је-

динствена, моћна елита која је концентрисала и економску и политичку моћ. Дал је сам предузео истраживање у Њу Хевну, месту у коме је смештен Јејл универзитет, а које је Дал оценио као „типичну америчку заједницу“.

Он је истраживао серију градских одлука које су донете између 1941. (одн. 1951) и 1959. године, питајући се ко их је доносио и ко је утицао на њихово доношење. Пошао је од претпоставке да локална елита своју моћ заснива било на богатству, било на статусу, било на власти. Испитујући серије одлука које се тичу градског живота – од школства, до грађевинског земљишта, закључио је да економски најмоћнији људи ипак нису увек доносили најважније градске одлуке. Њих су више занимале одлуке у вези с грађевинским земљиштем, док их школство није превише интересовало. На том пољу најутицајнији су били политичари, који су често потицали из предграђа или из градских нижих слојева.

Тако је Дал закључио да у Њу Хевну, као типичном америчком граду, постоји *илурализам* елита (полиархија). Нема јединствене елите која има сву моћ. Заправо, више различитих фракција елите у већој или у мањој мери утичу на друштво. Његова теоријска позиција названа је плуралистичким приступом. Када се његов налаз генерализује, закључак је да у САД нема кумулативности моћи, нити јединствене владајуће елите. Оно што се дешава јесте непрекидно надметање различитих фракција економске, политичке и социјалне елите.

Међутим, угледни амерички социолог, Виљем Домхоф, одбацио је Далово истраживање као научно недовољно коректно. Он је одлучно стао у одбрану Хантеровог становишта. Написао је читаву контрастудију (Domhoff, 1978), у којој је анализирао Далов материјал, али и податке које је независно прикупио о Њу Хевну, понављајући неке разговоре са испитаницима. Његов закључак био је да је Дал вишеструко потценио положај и утицај бизнис-елите, те да је она заправо била одлучујући чинилац у свим питањима до којих јој је било бар мало стало. На пример, пошто су припадници економске елите децу слали у приватне школе, јавне их нису много занимале (осим као трошак), али, за остале одлуке и те како су се питали. Градом је истински *владала* (ruled) економска елита, док је политичка тек *ујрављала* (governed).

Домхоф је, такође, одбио и критику Хантера која је долазила од Далове плуралистичке школе (види: Domhoff, 2005). Већ је Џенингсово поновљено истраживање, каже Домхоф, спроведено Хантеровим методом у Атланти (Jennings, 1964), показало да је слика богате, повезане и утицајне елите тачна. Исто тако два Стоунова оригинална истраживања елите у Атланти (Stone, 1976; 1989) дошла су до налаза истоветног Хантеровом: тим градом влада јединствена и моћна елита.

И Домхоф је, попут Хантера, ове закључке о профилу елите пренео са градске на националну структуру. Током четрдесет година рада, Домхоф

је своју књигу *Ко влада Америком* (Domhoff, 1967) развио у четвортотомну студију (Domhoff, 2009; 2013a; 2013b; 2015). Језгро америчке елите, закључује Домхоф, представља „корпоративна заједница“ (corporate community) коју чине власници и директори највећих корпорација, банака, инвестиционих фондова, агро-бизниса итд. Њихови велики економски ресурси дају им „структурну економску моћ“. Али, економска елита и делатно утиче на најважније одлуке политичке елите. „Корпоративна заједница“, наиме, директно лобира у влади, конгресу и сенату, финансира изборне кампање председника, конгресника и сенатора, плаћа аналитичко-експертске (think tanks) и политичко-дискусионе организације да заједно с њима промишљају о кључним стратешким питањима итд.

Домхоф, као и Милс, користи израз „елита моћи“ (power elite), али њом назива најактивнији део „корпоративне заједнице“ – капиталисте који промишљају о свом положају, оне који разумеју систем на чијем су врху и који настоје да овладају процесима: да их контролишу и усмеравају, а не да накнадно реагују на њихове последице.¹ У тој елити, по Домхофу, постоји чак нешто што се може назвати „спољна влада“ (Outside Government). Њу чини ужи круг капиталиста – својеврсни лидери „корпоративне заједнице“. Они су животно и пословно довољно искусни да могу да разумеју систем и да воде читаву горњу класу ка очувању и побољшању (убрзавању исхода) система. При томе успевају да пресудно утичу на формалне доносиоце политичких одлука.

И док се Домхоф бавио главним носиоцима моћи у америчкој елити, Кристофер Лаш је писао о новом менталитету те елите. У својој књизи *Побуна елиита и издјаја демократије* (1994; срп. изд. 1996) америчку елиту представља као глобалистичку и неодговорну према сопственом друштву. Та елита управља транснационалним предузећима или установама, при чему је САД само један од извора њиховог богатства. Њени припадници живе у свему одвојени од америчког друштва. Друже се првенствено међу собом, а њихов једини додир са обичним Американцима је преко војске „личних слугу“: кућних помоћница, чувара, куварица, чистача базена, спремачица, механичара, праља итд. „Они имају више заједничког са својим парњацима у Бриселу или Хонгконгу него с масама Американаца (...). Патриотизам свакако не заузима неко високо место на њиховој лествици врлина (...). Питање је да ли они себе уопште сматрају Американцима“, пише Лаш (1996: 37; 11).

Та нова елита, сматра он, није на страни сопственог друштва. Она је део глобалних економских и политичких сила. „Не само да не виде због чега треба да плаћају за јавне услуге које сами више не користе“, објашњава Лаш, „већ многи од њих себе више и не виде као Американце у неком значајнијем

¹ Када је реч о српској социологији, слично комбиновање класе – у смислу структурног положаја једне групаије, и елите – као њеног активног дела, налазимо код Младена Лазића (2011: 43–44).

смислу речи, у смислу да деле судбину Америке. Њихове везе са интернационалном културом рада и разоноде – бизнисом, забавом, информацијама и 'стицањем информација' – чини многе од њих потпуно равнодушним према опасности националног пропадања САД" (46–47).

Веома сличан опис руске елите (пре Путина) – као глобалистички усмерене и неодговорне према сопственом друштву – даје и Александар Панарин у студији *Народ без елиџе: између очаја и наде* (2001; срп. прев. 2007). Нови, модерни, „глобализовани“ свет, по Панарину, није више свет нација и њихових елита, већ свет глобалне елите и све сиромашнијег становништва. Елита је данас изашла изван домаћаја националне контроле; штавише, она доноси одлуке супротне интересима народа којима формално управља. Њени припадници везали су интересе и судбину не за свој народ, већ за глобални систем богатства, моћи и престижа. „Елите су обзнаниле своје право да слободно мигрирају из тешких у лаке, привилеговане просторе – из сфера које захтевају напор и одговорност у дивни нови свет, где царују лакоћа постојања и одсуство сваке одговорности“. Припадници те елите чак имају култур-расистички однос према сопственом народу, оптужујући га да је, због своје „заосталости“, „лењости“, „традиционализма“ итд. – сам крив што је сиромашан и што живи лоше.

Последица такве „издаје елита“, за Панарина, јесте стварање „четвртог света“, „народа без елита“ који живе у колонијалном гету из ког никада неће изаћи (јер нема ко да их изведе). „Што више авиона са путницима бизнис-класе прелеће континенте“, сликовито објашњава Панарин, „то је мање путника у вагонима трећег разреда који прелазе границе свог среза“.

И Панарин мисли да се убрзано ствара транснационална, глобална елита, која или намерно растаче националне структуре (од економије до културе), или их услед немара пушта да пропадају. Такође, по Панарину, глобалистичка елита у земљама „четвртог света“ поткопава национална друштва тако што у њима уништава средњу и традиционалну радничку класу. Својим одлукама (приватизација, смањење броја запослених, сужавање социјалних и радних права, итд.) ова елита баца већину припадника средњих и радничких класа у беду. Припадници тих класа губе сталне и добро плаћене послове, а нова запослења која им се, евентуално, нуде углавном су повремена, несигурна и бедно плаћена.

И на националном нивоу, мисли Панарин, било је тешко надзирати елиту богатства и моћи; али, на нивоу светског, глобалног друштва, то сада постаје готово немогуће. Демократије се своде на празне љуштуре, а некадашње елите које су, раније, своја друштва настојале да организују тако да благостање и правда достигну реални максимум, сада се дегенеришу у отуђену и арогантну глобалну аристократију.

У вези с тим ваља рећи да као што је савремена теорија елита дошла до концепције да је у свету убрзане глобализације настала светска, наднацио-

нална елита, тако је и теорија класа, из сличних искуствених разлога, развила концепцију *транснационалних класа*. Њен најпознатији представник је Лесли Склер (Sclair, 2000). Он сматра да се у савременом свету уобличио транснационална капиталистичка класа (ТНКК), коју чине људи чији је посао везан за деловање преко граница националне државе. Њихов положај у економском систему, материјални интереси, друштвене мреже или пак њихова културна интересовања, у вези су првенствено с наднационалним, континенталним, а често и глобалним нивоом.

Склер разликује четири фракције ТНКК: корпоративну, етатистичку, технократску и конзумеристичку. Прву чине власници и менаџери транснационалних корпорација, другу политичари и управљачи из глобализованих државних и надржавних структура, трећу глобализовани стручњаци, а четврту носиоци глобалне продаје, маркетинга и медија. Те четири фракције ТНКК успоставиле су својеврстан монопол над економским системом, политичким поретком, експертизом, преовлађујућом идеологијом и културом свакодневног живота. Њихов осећај припадности и оданости више је везан за глобални систем, односно за транснационалне структуре, него за национална друштва (Sclair 2001: 2–4). Њихова идеологија либерализма и космополитизма (мондијализма) није случајна – она је део „пројекта глобализације“ (Sclair 2001: 1–2).

Сличну представу у вези с тим има и Вилијем Робинсон (Robinson, 2004). Он чак говори о транснационалној капиталистичкој држави. Та држава нема лично име, али има јасну, растућу структуру, која се развија на телу умирућих националних држава (98). У тој криптодржави, мисли Робинсон, ТНКК је владајућа класа с класном самосвешћу и класном, неолибералном идеологијом. ТНКК не чине само власници и директори транснационалних компанија, већ и читава пратећа опслужујућа структура – од политичара, до стваралаца јавног мњења.

Требало би уочити да је у обе представе о ТНКК реч о заједничком имену за економску, политичку, технократску, медијску и културну врхушку светског система. Склер сматра да се та врхушка може посматрати као јединствена класа зато што између четири фракције ТНКК постоји лака покретљивост чланова. Реч је о својеврсном прожимању „власништва над политичким, организационим, културним и академским капиталом“ (Sclair, 2001: 17). И за Робинсона, врхови економских, политичких, технократских, медијских и културних хијерархија део су јединствене класне структуре која обезбеђује јачање и несметано функционисање „транснационалне државе“.

Дакле, уочавамо да и у академској социологији, са убрзањем глобализације (после 1989. године) долази до постепене конвергенције теорије класе и теорије елите. Групација на врху планетарног поретка види се све више као, истовремено, структурално (системски) привилегована, али и као социјално

и политички (премда скривено) активна. Примећује се и правилност да што више постоји „неспутаност тржишта“ и „природног капитализма“ (*природної сѣиња* у економији), то као да је израженија координација и контрола система од стране *суйерелије*.

Ту појаву објашњава и руски друштвени научник Андреј Фурсов (Фурсов, 2016). Он каже да тек данас, са глобализацијским убрзањем, схватамо оно што је, заправо, од самог почетка одлика капитализма као система. Његова природа је, мисли Фурсов, још од средине 18. века, „пројектно-конструисана, усмеравајућа и номогенетска“ (*номогенетический характер*). Наиме, већ средином 18. века, по Фурсову, јавља се амбиција код класно најсамосвеснијих капиталиста да овладају не само националним друштвом, већ и глобалним друштвом, па чак и светском историјом. Дакако да је свет сувише сложен и велики да би се лако могао контролисати. Али, током времена, а нарочито након 1989. године, убрзана је изградња мреже међусобно повезаних и затворених наднационалних групација супербогаташа – неких 300–400 породица (кланова) које су, сматра Фурсов, у својим рукама концентрисале богатство, моћ и медије.

Заправо, затворене структуре светске „закулисе“, по Фурсову, „иманентна су одлика капитализма као система“. „Капитализам је глобални наднационални систем“, каже он, „светско тржиште нема граница; а на политичком плану, капиталистички систем је тек мозаик држава; то је једна од најозбиљнијих противречности капитализма“ (Фурсов, 2016). Зато од самог почетка, код најуспешнијих капиталиста, постоји тенденција ка трансцендирању националних држава.

„Крупна буржоазија, поготово њен финансијски сегмент, увек има интересе који излазе изван националних оквира, а који се могу остварити само кршењем закона своје или туђе државе. (...) Пошто робни ланци на светском тржишту стално нарушавају државно-политичке границе, а како би се они одржали, потребне су наднационалне (наддржавне) структуре. Оне морају бити ако не потпуно тајне, онда бар затворене за широку јавност. (...) А оно чиме се баве те структуре не може се звати другачије него перманентна институционализована завера. (...) Конспиративне структуре су, заправо, трећа димензија капитализма, која довршава капиталистички систем и даје му целовитост. (...) Изражавајући целовите и дугорочне интересе капиталистичког система, конспиративне структуре персонификују целовите и дугорочне интересе тог система као елементи који га дефинишу и конституишу систем“ (Фурсов, 2016).

Ове структуре су, по Фурсову, наравно, у нескладу са „демократском политичком фасадом“ западних капиталистичких држава. Но, њихова је демократија ионако све више „лишена реалне власти и сведена на минимум“. Ипак, тврди Фурсов, развој „конспиративних структура“ у капитализму „није резултат зле намере, него противречности система“ – постојеће напетости између наднационалне природе капиталистичке економије (која захтева максимализацију сваке

врсте експлоатације) и уско националне државе, која својим законима настоји да колико-толико заштити домаће становништво (Фурсов, 2016).

Тако је, уз коришћење марксистичке парадигме („капитализам“, „крупна буржоазија“ итд.), код Фурсова донекле промењена изворна Марксова слика односа структура и актера у капитализму. Врхунски капиталисти, за Фурсова, не само да уживају *сирукијуралну ренџу* – при чему је њихова активност, као код Маркса, више дефанзивна и усмерена на одржавање и одбрану система. Штавише, по Фурсову, та капиталистичка елита од самог почетка (тј. од 18. века) делује офанзивно, и има амбицију да *овлада сисџемом* – политиком, медијима, културом, а на крају и светском историјом. Суштински, она то мора да ради да би израстајући капиталистички систем наставио успешно да функционише.

Са револуционарним унапређењем комуникацијских и информативних средстава, на прелазу из 20. у 21. век, затим с падом главног конкурента капиталистичког светског система, оличеног у СССР-у и његовом блоку, као и са победом неолибералне идеологије у економској политици држава, а која је довела до огромног преливања дохотка од средњих и нижих ка највишим слојевима друштва, капиталистичка елита, по Фурсову, коначно је добила средства – техничка, финансијска и политичка – да заиста завлада системом: светском економијом, политиком, па и историјом.

ИСКУСТВЕНА ПОЗАДИНА КОНЦЕПЦИЈЕ О „СУПЕРКЛАСИ“

Да ли су ови погледи на глобалну „суперкласу“ или „суперелиту“ искуствено довољно поткрепљени, како би могли бити прихваћени у социолошкој научној заједници?

Социолошки истраживачи глобалне елите имају озбиљних тешкоћа у емпиријској потврди хипотезе да је она стварно повезана, самосвесна и завереничка. Постоји ли између њених припадника првенствено такмичење, „канибалско супарништво“ као између њихових компанија, или је пак на делу консензус у мишљењу и координација у дејствовању? Колики је, уопште, број чланова те елите и имају ли збиља заједничке интересе и вредности због којих дејствују организовано, као групација која истински управља друштвом?

Ове тешкоће долазе услед тога што социолошки истражити елиту није лако. Најпре, није лако одредити истраживачки узорак – кога тачно узети као представника глобалне елите? Тренутно најбогатије, или уз имовину и приходе треба додати још неко мерило? Затим, како уопште доћи до њих? Како супербогаташе, који живе изоловано и у неприступачним квартовима, навести да прихвате интервју или да попуне упитник? Коначно, како доћи до истинитих података, како знати да надпросечно промућурни или образовани

испитаници нису давали неистините одговоре на истраживачева питања, како би прикрили своје деловање и удруживање (чији се циљ, и иначе, сматра неприличним – „заобилажење“ законских и моралних норми)? Великих тешкоћа било је већ приликом испитивања националних елита, док се као нешто лакши посао показало истраживање елита у мањим заједницама. Но, социолошки истражити глобалну елиту – да ли је то могуће?

Пошто социологија за сада није у стању да епистемолошки пресудним истраживањем верификује хипотезу о супер-елити, мора се служити заобилазним методама. Те методе укључују коришћење различитих статистичких показатеља и постојећих увида у узајамну повезаност припадника глобалне суперкласе, као и њихове вредносне оријентације.

Подаци на које се социолози првенствено ослањају најчешће се одnose на богате и моћне људе из САД – на основу чега се пројектује остатак слике о светској елити. Знаковит је увид да је последњих двадесетак година број америчких супер-богаташа – чије богатство износи милијарду долара и више – скочио са десетак на преко хиљаду (Frank, 2007). Према листи магазина Форбс за 2016. годину (Forbes, 2016), већ 1.810 Американаца су доларски милијардери. Бил Гејтс (Bill Gates) најбогатији је Американац са имовином вредном 75 милијарди долара. Други је инвестициони маг Ворен Бафет (Warren Buffett), са 61 милијардом. Следе власник интернет продавнице књига Амазон (Amazon.com), Џеф Безос (Jeff Bezos) и власник Фејсбука, Марк Цукерберг (Mark Zuckerberg) са по 45 милијарди, итд. У самом врху су и капиталисти који су богатство наследили, као што је породица Волтон, која је власник водећег америчког малопродајног ланца „Волмарт“ (Wal-Mart)². Тако Елис Волтон (Alice Walton) и С. Робсон Волтон (S. Robson Walton) располажу имовином од по 32 милијарде долара, док свих шест наследника царства Волмарт укупно поседују богатство од око 90 милијарди долара – као 30 посто Американаца на дну имовинске лествице.³

Припадници те супербогаташке класе од преко хиљаду људи (само у САД), како их описује истраживачки новинар „Вол стрит журнала“ (Wall Street Journal) Роберт Френк, у својој књизи *Бојаијунија* (Richistan, 2007), понашају се као „финансијски странци“ у својој домовини и делују као „отцепљене репу-

---

² Вол-Март има 3.400 продавница, 2,1 милион запослених (више од популације скоро 100 земаља), а његови приходи од продаје већи су од БДП-а 25 земаља (Rothkopf, 2012).

³ Ако се некадашња богатства прерачунају у данашње доларе (сразмерно расту БДП, а не инфлацији), највећи амерички богаташи свих времена били су Џон Рокфелер (John D. Rockefeller, 1839–1937) са 192 милијарде, Корнелијус Вандербилт (Cornelius Vanderbilt, 1794–1877) са 143 милијарде, Џон Џекоб Астор (John Jacob Astor, 1763–1848) са 116 милијарди, Стефан Џирард (Stephen Girard, 1750–1831) са 83 милијарде и Ендрју Карнеги (Andrew Carnegie, 1835–1919) са 75 милијарди долара (Klepper and Gunther, 1996: xii, и даље).

блике“: са сопственом инфраструктуром, школством, здравственим системом, саобраћајем (путнички систем приватних авиона), клубовима, итд. (Frank, 2007). Видимо да се овај опис подудара с Лашовим увидима, од деценију пре. Зараде припадника те класе су огромне: 450 најбогатијих Американаца имају доходак који одговара примањима око 150 милиона најсиромашнијих становника САД (Rothkopf, 2012). Ти супербогаташи, по Френковим истраживањима, ангажују у просеку по стотинак опслужитеља, носе ручне сатове и потписују се пенкалимa који често коштају и по 700.000 долара, носе торбе од 40.000 долара, а у стању су да за 10.000 долара попију мартини с дијамантом на дну чаше.

Такво разбацавање заправо је куповина статусних симбола (који искључују друге аспиранте на социјални врх), али и последица располагања, за обичног човека, недокучивим богатством. Да би појединац, на пример, потрошио милијарду долара за годину дана, требало би да свакога дана „списка“ чак 3 милиона долара. Куповина луксузних кућа и јахти покрива само део тог „задатка“, али га не исцрпљује. Не само што се, временом, радост због куповине истих ствари смањује (после прве куће свака следећа куповина луксузне виле доноси мање уживања). Супербогаташи, заправо, немају довољно времена за „креативну потрошњу“, те отуда и бизарност куповине, на пример наливпера од 700.000 долара и пића од 10.000 долара.

Невоља с модерним светом је у томе што се број таквих супербогаташа убрзано повећава, док истовремено осиромашује највећи део становништва. То је уверљиво показао угледни француски економиста Тома Пикети (Thomas Piketty) у књизи *Кайиџл у XXI веку* (1. фр. изд. 2013; срп. изд. 2015). Пикети и његови сарадници⁴ петнаест година су анализирали пореска плаћања у више од двадесет најразвијенијих земаља током последња три века и дошли до следећег закључка.

Смањење неједнакости у раздобљу „државе благостања“ била је само историјска епизода изазвана чисто контингентним – дакле, системски случајним, догађајима какви су Први светски рат, криза двадесетих година XX века и Други светски рат. Међутим, у основи система „капиталистичког тржишта“, које уопште није нужно истозначно са „слободним тржиштем“, јесте то да неминовно производи *расџ неједнакости*. И тако се, по слому „државе благостања“, током осамдесетих година XX века, расподела неједнакости брзо вратила у XIX век, да би затим неједнакост наставила да расте. Јер, дубинске силе капитализма, поготову оног који није зауздан државном контролом, неминовно воде огромном расту неједнакости и усредсређењу богатства у све мање руку оних који су на врху социјалне пирамиде (Пикети, 2015: 218, и даље).

Тиме је, по Пикетију, обновљен „патримонијални капитализам“, у ком се богатство базира првенствено на системској ренти (капиталу), а не на предузет-

⁴ Емануел Саез (Emmanuel Saez) са Оксфорда и Ентони Еткинсон (Anthony Atkinson) са Берклија.

ничком постигнућу (раду). Сада је мање важно колико сте успешан и талентован појединац; далеко је битније да ли сте део неке богате и моћне династије. На питање зашто у демократским системима грађани гласањем једноставно не доведу на власт политичаре који ће се супротставити „рентијерској хидри“, Пикети одговора да велико богатство увек лако купује велики утицај. Најбогатији не само да купују политичара; они куповином *ојслужујуће инџениеријске* купују и јавни говор, преко ког елиминишу „незгодна“ питања, па и читав „незгодни“ дискурс.

Пикети завршава *Кайиџал у XXI веку* позивом да се на глобалном нивоу уведе порез на богатство (Пикети, 2015: 558, и даље). Али, та идеја је, сматрају критичари, тренутно утопијска, јер: 1) не постоји глобална држава, па сваки *иџрач* (свака чланица УН) може да настоји да „превари“ остале играче тако што ће спустити своја пореска оптерећења на минимум, и тиме код себе довести пословну „суперкласу“;⁵ 2) чак и у „јакој националној држави“ суперкласа успева не само да избегне пореска оптерећења, већ и да преузме суштинску контролу целокупног политичког и економског система.

То је показао Џозеф Стиглиц, „мејнстрим“ економиста са Универзитета Колумбија, добитник Нобелове награде за економију (2001), бивши виши потпредседник Светске банке, као и председавајући Већа економских саветника председника САД. У књизи *Цена неједнакости* (Stiglitz, 2012), као и низу чланака објављиваних у *Project Syndicate*, *Vanity Fair* и *The New York Times*, Стиглиц показује да пораст неједнакости у САД није учинак „природног“ деловања тржишних закона, већ нарочите активности најбогатијих и најутуцајнијих Американаца.

Неједнакост у САД, по Стиглицу, не само да расте, већ је тај пораст све бржи. Оних 0,1 посто америчких домаћинстава која су на врху, имало је, у 2007. години, приход који је 220 пута већи од просека у доњих 90 посто. Када је пак реч о имовини, 1 посто најбогатијих Американаца поседује више од трећине богатства читаве нације. Штавише, горњих 1 посто грађана САД остварило је 93 посто додатних прихода створених у земљи у 2010. години (у поређењу са 2009. годином; Stiglitz, 2012: 24). Али, тај пораст неједнакости „није нужан, нити је, када је реч о тренутним приликама, чисти производ неизбежних тржишних сила“ (*inexorable market forces*; Stiglitz, 2012: 25). „Једноставна прича о Америци је следећа: богати постају све богатији, а најбогатији постају још богатији“ (2012: 27). Стога, „америчка неједнакост није се просто догодила; она је произведена; највећи део данашњих неједнакости учинак је владине политике – како оног што је влада чинила, тако и оног што није хтела да уради“ (43).

„Наш политички систем“, пише даље Стиглиц, „у све већој мери повећава неједнакост исхода и смањује једнакост могућности“ (45). То се дешава зато што је тренутно његова главна функција, по Стиглицу, да обезбеђује не инвенторско предузетништво, већ класично *рентијерство* (*Rent Seeking*; *истио*).

---

⁵ Процењује се да тек двадесетак земаља света има могућност да истински наноси штету било коме изван својих граница, током дужег временског периода (Rothkopf, 2012).

„Рентијерство“ се у савременој економији односи на монополски профит, односно на монополску ренту – приход који се добија захваљујући *иолијички спонзорисаном монополу на тржишту* (50). Тај спонзорисани монопол тиче се, пре свега, производње и одржавања система у коме су грађани, поготову они мање информисани, мање образовани и мање обазриви, жртве предаторских настројења банака и свих других великих компанија (Stiglitz, 2012: 51).

Уколико боље погледамо извор богатства оних на врху, каже Стиглиц, прича о њиховом „иновативном генију“ само је мит. У већини случајева, наиме, реч је о успешном заузимању монополске позиције на тржишту, до које се дошло уз помоћ корумпиране политичке елите (52). И као што су, у деветнаестом веку, „железнички барони“ преко политичара обезбеђивали велике монополске профите – да би их у наредном столећу заменили нафташки магнати, попут Џона Д. Рокфелера (John D. Rockefeller) и његове компаније Стандард ојл (Standard Oil) – тако су, и крајем двадесетог века, Бил Гејтс (Bill Gates) и његов Мајкрософт (Microsoft), захваљујући политичарима, обезбедили доминацију на америчком и светском тржишту.

„Мајкрософт није био прави иноватор“, тврди Стиглиц. „Нити је први урадио програм за обраду текста, нити је први открио начин на који се прави табела, нити је произвео први претраживач, нити медија плејер, или нешто друго“ (Stiglitz, 2012: 55). Заправо, неко други је све то пронашао, а Гејтс је само, захваљујући монополу који је добио благодарећи својој социјалној вештини и политичарима, успео да преко двадесет последњих година буде најбогатији Американац.⁶

Други пример политички спонзорисаног монопола који Стиглиц наводи тиче се банака. Иако у САД постоји на стотине банака, четири велике банке располажу скоро половином банкарских средстава у земљи. Цео банкарски сектор остварује профит од преко 115 милијарди долара годишње, а највећи део тога слије се у џеп банкарских директора (Stiglitz, 2012: 55–56). То је могуће зато што у банкарству, као и на целокупном тржишту САД, важи начело „регулаторног заробљавања“ (*regulatory capture*; 56–57). Влада преко регулаторних агенција обезбеђује монопол посебних интересних група, на уштрб интереса јавности, односно друштва у целини. Тако у банкарском сектору влада штити непоштене (лихварске) камате које појединци и мања предузећа плаћају банкама у власништву највећих финансијских капиталиста.

⁶ Ако погледамо листу најбогатијих Американаца, од 1770. године до данас, анализираних по петогодиштима (Wikipedia, 2016), видећемо да је, осим банкара Стефана Жирарда (Stephen Girard), који је доминирао у шест петогодишта (1805–1835), и Корнелија Вандербилта (Cornelius Vanderbilt), који је био најбогатији у такође шест петолетки (1850–1880), следећи богаташ који је на врху преко двадесет година управо Бил Гејтс (1995–...).

Коначно, трећи Стиглицов пример политички спонзорисаног монопола јесте фармацевтска индустрија. Захваљујући системској корупцији, влада, конгрес и сенат, признају више цене лекова од стварних, чиме фармацевтским магнатима омогућују додатних 50 милијарди долара годишње добити (Stiglitz, 2012: 56–59). Ако погледамо исте лекове, по саставу и дејству, које производе, рецимо, америчке и индијске компаније, видећемо да су цене индијских лекова и до педесет пута ниже (код нас је, на примеру лека против хепатита Ц, то показао Павловић, 2016). Огромна зарада америчке фармацевтске индустрије, дакле, не произлази толико из њене иновативности, колико из монополског положаја који она има на тржишту САД, као и на светском тржишту – захваљујући успешном „лобирању“ у политичкој елити.

Сличну слику предаторске супер-елите у САД Стиглиц даје и у књизи *Велика њогела* (Stiglitz, 2015; срп. изд. Стиглиц, 2015). Неједнакост у САД није нужан, наводно тек нежељен нуспроизвод тржишне економије. Напротив, огромна богатства на врху доходове лествице у највећој мери учинак су способности једног процента најбогатијих да манипулишу тржиштем, као и политичким процесом регулисања тржишта. Основни извор њиховог богатства јесте *ренџа*, екстрапрофит који монополиста остварује зато што нема стварне конкуренције; а политичари у САД служе управо томе да супербогаташима обезбеде монополски положај на америчком и светском тржишту. Тако је и могуће да 25 менаџера највећих инвестиционих фондова у САД, 2014. године, зараде више него 158.000 васпитачица у свим америчким обдаништима заједно (пример из: Bump, 2015).

И амерички политичари најчешће су богати људи и део више класе, која је политички и социјални темељ супербогаташа. Преко половине чланова америчког Конгреса и сами су милионери (Willig, 2014), што значи да је та групација из друштвеног врха чак седам пута заступљенија у представничком телу од свог удела у становништву (неких 7 посто америчких домаћинстава поседује имовину вредну милион и више долара; Sahadi, 2004). Богатство истакнутијих америчких политичара мери се десетинама милиона долара. Тако Хилари и Бил Клинтон поседују имовину вредну 45 милиона долара (Fontevicchia, 2015), коју су зарадили првенствено баснословно плаћеним говорима које су држали у богатим компанијама и на богатим универзитетима. Они за наступ добијају око 250.000 долара, па је тако Бил Клинтон за 11 последпредседничких година одржао преко 540 говора и зарадио 105 милиона долара, док је Хилари само за 15 месеци, током 2014. године и у прва три месеца 2015. године, с 51 говором узела више од 11 милиона долара (Gold, Helderman, Gearan, 2015). Сматра се да су овако високи хонорари један од начина корупције политичке класе од стране богатих компанија: они су порука сваком политичару на шта све може да рачуна након одласка са дужности – само уколико је довољно „кооперативан“.

Америчка „суперкласа“, наравно, САД доживљава само као један од извора и гаранта свог богатства. Она немилосрдно – према својим суграђанима – пребацује послове у иностранство, како би смањила трошкове производње, остварујући огромне профите и остављајући притом милионе Американаца без посла. У протеклој деценији у САД је сваког месеца затварано 50.000 радних места у индустријској производњи (Thompson, 2011), што је за период 2000–2009. изнело 5,5 милиона радника мање (McCormack, 2009). Тако се за девет година у САД угасила трећина производних (индустријских) радних места (исто).⁷ САД су се, по уделу индустријске производње у БДП-у, као и по уделу индустријских радника у радној снази (у оба случаја око 10 посто), практично вратиле у средину 19. века (Buchanan, 2011; Елзесер, 2009: 39).

Такву праксу америчке бизнис-елите тамошњи политичари до сада су углавном немо пратили, јер су компаније део свог огромног профита одвајале и „за лобисте у Вашингтону, који даноноћно раде ‘за брзу траку и слободну трговину’“ (Buchanan, 2014). Одсуство елементарне солидарности са суграђанима, уочљива код читаве највише класе у САД, објашњава се налазима више психолошких истраживања (видети: Piffa, Stancatoa, Côtéб, Mendoza-Dentona and Keltnera, 2012), која су показала да што је неко ближи врху социјалне лествице, то је мање саосећајан и етичан (односно – више је похлепан).

Уколико ове елементе слике о америчкој „суперкласи“ пројектујемо на глобални ниво, суочићемо се с визијом убрзаног удаљавања све богатије, моћније и повезаније елите од остатка друштва. С развојем медицине и фармације ова елита може себи да приушти све бољи и дужи живот – попут Дејвида Рокфелера (David Rockefeller) који је недавно напунио 101 годину (рођен је 12. јуна 1915). „Обичан свет“ ту све богатију, моћнију и удаљенију суперкласу почиње да доживљава као „нову аристократију“ која чак и буквално узима срца „малих људи“ како би дуже живела.⁸ Задатак социолога у будућности јесте да глобалну суперкласу покуша да потпуније истражи, како би се раздвојили мит и наше предрасуде од научне истине. Овај рад је прилог и, уједно, пледоаје за таква даља истраживања.

⁷ У појединим државама САД, у периоду 2000–2010, тај пад износи чак између две петине и половине: Масачусетс, Њујорк и Охајо 38 посто, Њу Џерси 39 посто, Северна Каролина 42 посто, Род Ајленд 44 посто, Мичиген чак 48 посто (Buchanan, 2011).

⁸ И по нашим медијима била се пронела вест да је најстаријем Рокфелеру, тобоже, чак шест пута пресађивано срце, те да је, опорављајући се од последње трансплантације (2014), наводно изјавио да „намерава да живи 200 година“ (утврдио сам да је извор за ову вест био: <http://worldnewsdailyreport.com/david-rockefellers-sixth-heart-transplant-successful-at-age-99/>). Чињеница да су многи, код нас и у свету, у ту вест поверовали показује какво мишљење о супербогаташима заправо има обичан човек.

ЗАКЉУЧАК

У социолошком смислу сасвим је прихватљива употреба појма „супер-класа“ као ознаке за највишу, глобалну (транснационалну) класу данашњег светског капиталистичког система. Као крајњи поседник и корисник системског монопола, како у производњи тако и на тржишту, та класа ужива огромну системску ренту. У средишту те класе, међутим, очигледно постоји и активна елита („супер-елита“) која је свесна како својих класних интереса, тако и система који те интересе штити и реализује. Супер-елита, заправо, обезбеђује да део системске ренте ужива и политичка и интелектуална елита, чији припадници политички и идеолошки легитимишу систем и омогућавају да се он очува.

Социолози на основу постојећих показатеља могу да идентификују постојање „суперкласе“, док је идентификација „супер-елите“ нешто тежа, и углавном иде посредним истраживачким путевима. Ипак, социолози не треба да се боје стигме „теорије завере“, када препознају постојање координације у језгру данашње суперкласе, а која заправо представља услов одржања и функционисања система. У том светлу би се могло рећи да у савременој социологији долази до хеуристички и експланаторно позитивне конвергенције двеју раније супарничких стратификационих теорија – теорије класе и теорије елите.

НАВЕДЕНИ РАДОВИ

- Антонић, Слободан (2009): „Статусна анализа: допуна или алтернатива класне анализе?“, *Социолошки њрепег*, год. XLIII, бр. 4, стр. 481–502. http://www.socioloskipregled.org.rs/Tekstovi/4%282009%29/_3_%20Antonic.pdf
- Buchanan, Patrick J. (2014): „Dr. Pangloss, Free Trader“, *Buchanan Columns*, January 24, 2014; http://buchanan.org/blog/dr-pangloss-free-trader-6203?doing_wp_cron=1475978900.8139910697937011718750; посећено у септембру 2016.
- (2011): „Manufacturing’s dismal decade“, *WorldNetDaily.com*, February 25, <http://www.wnd.com/index.php?fa=PAGE.view&pageId=267889>, приступљено септембра 2016.
- Bump, Philip (2015): „The 25 top hedge fund managers earn more than all kindergarten teachers combined“, *Washington Post*, May 10, <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2015/05/12/the-top-25-hedge-fund-managers-earn-more-than-all-kindergarten-teachers-combined/>; посећено у септембру 2016.
- CNN (2016): „Foreign Policy’s David Rothkopf: Trump’s Speech Was ‘Incoherent’ And ‘Fact-Free’“, *Media Matters*, April 27, 2016, <http://mediamatters.org/video/2016/04/27/foreign-policy-s-david-rothkopf-trump-s-speech-was-incoherent-and-fact-free/210117>; посећено у септембру 2016.
- Dahl, Robert A. (1961): *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, Yale University Press, New Haven.

- Domhoff, G. William (2013): *Who Rules America? Power and Politics and Social Change*. New York: McGraw-Hill.
- (2009): *Who Rules America? Challenges to Corporate and Class Dominance*. McGraw-Hill Education, Upper Saddle River, NJ.
- (2005): „Atlanta: Floyd Hunter Was Right“, <http://www2.ucsc.edu/whorulesamerica/local/atlanta.html>; посећено у септембру 2016.
- (1978). *Who really rules? New Haven and community power re-examined*. New Brunswick: Transaction Books.
- (1967). *Who Rules America?* (1st ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Елзесер, Јирген (2009): *Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се сачувамо из светске економске кризе* (Jürgen Elsässer, *Nationalstaat und Globalisierung: Als Linker vor der Preußischen Gesellschaft*, 2009). Београд: Јасен.
- Etzioni-Halevy, Eva (1993): *The Elite Connection: Problems and Potential of Western Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Frank, Robert (2007): *Richistan: A Journey Through the American Wealth Boom and the Lives of the New Rich*. New York: Crown Publishing.
- Fontevicchia, Agustino (2015): „The Richest And Poorest Presidential Candidates: From Hillary’s Millions To Marco Rubio’s Debts“, *Forbes*. 29. 9. 2015, <http://www.forbes.com/sites/afontevicchia/2015/09/29/the-richest-and-poorest-presidential-candidates-from-hillarys-millions-to-marco-rubios-debts/#4bf136c1407049fe96114070>; посећено у септембру 2016.
- Forbes (2016): „Forbes 2016 World’s Billionaires: Meet The Richest People On The Planet“, by Kerry A. Dolan and Luisa Kroll, *Forbes* MART 1, 2016, <http://www.forbes.com/sites/luisakroll/2016/03/01/forbes-2016-worlds-billionaires-meet-the-richest-people-on-the-planet/#4050a5fc41cb>; посећено у септембру 2016.
- Faux, Jeff (2006): *The Global Class War: How America’s Bipartisan Elite Lost Our Future and What We Must Do to Win It Back*. New York: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- Фурсов, Андрей (2016): *Конспирологија/криптополитэкономия капитализма как основа изучения западных элит*; авторский экспертный доклад Изборскому Клубу; http://andreyfursov.ru/news/konspirologija_kriptopolitehkonomija_kapitalizma_kak_osnova_izuchenija_zapadnykh_ehlit_chast_1/2016-07-01-555; посећено у септембру 2016.
- Gold, Matea; Helderman, Rosalind S.; Gearan, Anne (2015): „Clintons have made more than \$25 million for speaking since January 2014“. *The Washington Post*. 15. 5. 2015, http://www.washingtonpost.com/politics/clintons-earn-more-than-25-million-in-speaking-fees-since-january-2014/2015/05/15/52605fbc-fb4d-11e4-9ef4-1bb7ce3b3fb7_story.html; посећено у септембру 2016.
- Jennings, M. Kent (1964): *Community influentials: The elites of Atlanta*. New York: Free Press.
- Klepper, Michael, Gunther, Michael (1996): *The Wealthy 100: From Benjamin Franklin to Bill Gates – A Ranking of the Richest Americans, Past and Present*. Secaucus, New Jersey: Carol Publishing Group.
- Лазих, Младен (2011): *Чекајући кайишализам: настајанак нових класних односа у Србији*. Београд: Службени гласник.

- Лаш, Кристофер (1996): *Побуна елиџа: и издаја демократије* (Christopher Lasch, *Revolt of the Elites: And the Betrayal of Democracy*; 1994). Светови, Нови Сад. Hunter, Floyd (1953): *Community Power Structure*, Chapel Hill.
- Маркс, Карл (1983): *Капитал* (Karl Marx, *Das Kapital*, 1867). Београд: БИГЗ и Просвета.
- Маркс, Карл и Фридрих Енгелс (1948): *Манифест комунистичке партије* (Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifest der Kommunistischen Partei*, 1848). Београд: Култура.
- McCormack, Richard (2009): „The Plight of American Manufacturing“, *The American Prospect*, December 21, <http://www.prospect.org/article/plight-american-manufacturing>, приступљено септембра 2016.
- Милс, Рајт (1964): *Елиџа власџи* (Wright C. Mills, *Power Elite*, 1956), с енглеског превео Ратољуб Д. Додић. Београд. Култура.
- Mills, Wright C. (1951): *White Collar and the American Middle Classes*. New York: Oxford University Press.
- (1948): *The New Men of Power and America's Labor Leaders*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Моска, Гаetano (1969): „О владајућој класи“, у Т. Парсонс, Е. Шилс, К. Негел и Џ. Питс, *Теорија о друштву: основи савремене социолошке теорије*, Вук Караџић, Београд, књига 1, стр. 572–576.
- Mosca, Gaetano (1939): *The Ruling Class* (reprinted 1966). New York: McGraw Hill.
- Павловић, Бранко (2016): „’Тихи убица’ или коме нема лека: Хепатитис Ц и западна фармацеутска индустрија“, *Нова српска политичка мисао*, 21. септембар 2016, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/tihi-ubica-hepatitis-c-i-zapadna-farmaceutska-industrija.html>; посећено у септембру 2016.
- Панарин, Александар Сергејевич (2007): *Народ без елиџе: између очаја и наде* (Александар Сергеевич Панарин, „Народ без елиты: между отчаянием и надеждой“, *Наш современник*, №11, 2001. г.), *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_panarin1.htm; посећено у септембру 2016.
- Пикети, Тома (2015): *Капитал у XXI веку* (Thomas Piketty, *Le Capital au XX e siècle*, 2013); превела с француског Кристина Бојановић. Нови Сад: Академска књига.
- Piffa, Paul K., Daniel M. Stancato, Stéphane Côté, Rodolfo Mendoza-Dentona, and Dacher Keltner (2012): „Higher social class predicts increased unethical behavior“, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, vol. 109, no. 11 (March 13, 2012), <http://www.pnas.org/content/109/11/4086.full.pdf>
- Robinson, I. William (2004): *A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Rothkopf, David (2012): „Inside Power, Inc.: Taking stock of Big Business vs. Big Government“ *Foreign Policy* February 27, 2012 www.foreignpolicy.com/articles/2012/02/27/inside_big_power_inc; посећено у септембру 2016.
- (2009): *Superclass: the global power elite and the world they are making*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Sahadi, Jeanne (2004): „Record high number of millionaires“, *CNN/Money*, November 16, 2004, http://money.cnn.com/2004/11/16/pf/millionaire_households/
- Sklair, Leslie (2000): *The Transnational Capitalist Class*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Stone, Clarence (1989): *Regime politics*. Lawrence: University of Kansas Press.

- Stone, C. N. (1976): *Economic growth and neighborhood discontent: System bias in the urban renewal program of Atlanta*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Stiglitz, Joseph E. (2015): *The great divide: unequal societies and what we can do about them*. New York: W. W. Norton & Company.
- (2012): *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W. W. Norton & Company. http://resistir.info/livros/stiglitz_the_price_of_inequality.pdf; посећено у септембру 2016.
- Стиглиц, Џозеф Е. (2015): *Велика јодела: друштво неједнакости и шта да радимо с њима*; превели с енглеског Ивица Павловић и Љиљана Матић. Нови Сад: Академска књига.
- Thompson, Loren (2011): „Intelligence Community Fears U. S. Manufacturing Decline“, *Forbes*, February 14, <http://www.forbes.com/sites/beltway/2011/02/14/intelligence-community-fears-u-s-manufacturing-decline/>, приступљено у септембру 2016.
- Wikipedia (2016): „List of richest Americans in history“, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_richest_Americans_in_history#cite_note-Wealthy100-5; посећено у септембру 2016.
- Willig, Andrew (2014): „US Congress, Who Wants to Be a Millionaire?“, *Guardian Liberty Voice*, January 10, 2014, www.guardianlv.com/2014/01/us-congress-who-wants-to-be-a-millionaire/; посећено у септембру 2016.

Slobodan Antonić

SUPERCLASS

Summary

“Superclass” is a term used to indicate the existence of the highest global (transnational) class in current world capitalist system. In first part of this work the author explains the theoretical roots and distinction between „class“ and „elite“ in sociology, as well as the concept of transnational classes and global elites. The second part provides an overview of data and research justifying the concept of superclass and super-elite. The author concludes that it is necessary to distinguish the superclass as owners and users world-system monopoly, and super-elite which is the active nucleus of this class, providing legitimacy and preservation of system. Sociologists should not fear the stigma of the “conspiracy theory” when presuppose the existence of coordination in center of the superclass, though in the sociology there are some methodological and research issues in confirmation of the existence of this coordination which have not been resolved yet.

Key words: superclass, super-elite, theory of stratification, power, inequality, the world capitalist system.